# IQTISODIYOTNI MODERNIZATSIYALASHTIRISH SHAROITIDA TASHQI IQTISODIY FAOLIYATNING HISOBI VA AUDITINING IQTISODIYOTDA TUTGAN O‘RNI

***Saidov Ziyodjon***

*Ilmiy rahbar:* ***Misirov Asliddin***

**Annotatsiya**. Mazkur maqolada iqtisodiyotni modernizatsiyalashtirish sharoitida tashqi iqtisodiy faoliyat hisobini yuritish va auditini tashkil etishning iqtisodiy ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, eksport-import operatsiyalarini hisobga olish, valyuta mablag‘lari harakatini nazorat qilish, xalqaro moliyaviy hisobot standartlarini joriy etish hamda audit orqali korxonalarning moliyaviy faoliyati shaffofligini ta’minlash masalalari tahlil qilingan. Tashqi iqtisodiy faoliyat hisobini takomillashtirish va samarali audit tizimini shakllantirish bo‘yicha ilmiy-amaliy fikrlar bayon etilgan.

**Kalit so‘zlar:** iqtisodiy modernizatsiya, tashqi iqtisodiy faoliyat, buxgalteriya hisobi, audit, eksport, import, valyuta operatsiyalari, moliyaviy nazorat, xalqaro standartlar, investitsiya.

Bugungi globallashuv va xalqaro iqtisodiy integratsiya jarayonlari sharoitida mamlakatlar iqtisodiyotining barqaror rivojlanishi tashqi iqtisodiy faoliyatni samarali tashkil etish bilan chambarchas bog‘liq. Ayniqsa, iqtisodiyotni modernizatsiyalashtirish, ishlab chiqarish jarayonlarini takomillashtirish, yangi texnologiyalarni joriy etish va xalqaro bozorlarga chiqishda tashqi iqtisodiy aloqalarning ahamiyati ortib bormoqda. Korxonalarning eksport va import operatsiyalari, xorijiy investitsiyalarni jalb etish hamda xalqaro hamkorlikni rivojlantirish jarayonlarida buxgalteriya hisobi va audit muhim iqtisodiy vosita sifatida namoyon bo‘ladi. Tashqi iqtisodiy faoliyat hisobining asosiy vazifasi korxonalarning xorijiy hamkorlar bilan amalga oshiradigan moliyaviy-xo‘jalik

operatsiyalarini to‘g‘ri, aniq va o‘z vaqtida aks ettirishdan iborat. Audit esa ushbu operatsiyalarning qonunchilik talablariga, moliyaviy hisobot standartlariga va shartnoma shartlariga muvofiqligini tekshirish orqali moliyaviy intizomni mustahkamlaydi [1].

Tashqi iqtisodiy faoliyat mamlakatning boshqa davlatlar bilan amalga oshiradigan savdo-iqtisodiy, investitsiyaviy, moliyaviy va texnologik munosabatlari majmuasini tashkil etadi. Ushbu faoliyatning asosiy yo‘nalishlariga mahsulot va xizmatlar eksporti, import operatsiyalari, xalqaro investitsiyalar, valyuta munosabatlari hamda xorijiy korxonalar bilan hamkorlik kiradi. Mazkur jarayonlarning barchasi iqtisodiy hisob-kitoblarni aniq yuritish va moliyaviy nazoratni talab qiladi [2].

Tashqi iqtisodiy faoliyatni buxgalteriya hisobida aks ettirishda eksport-import operatsiyalarining qiymatini aniqlash, valyuta kurslaridagi o‘zgarishlarni hisobga olish, bojxona to‘lovlari, transport xarajatlari va boshqa tegishli xarajatlarni to‘g‘ri rasmiylashtirish muhim hisoblanadi. Masalan, mahalliy korxona o‘z mahsulotlarini xorijiy davlatga eksport qilganida, ushbu operatsiya bo‘yicha shartnoma qiymati, mahsulotni yetkazib berish xarajatlari, tushum va xorijiy valyutadagi hisob-kitoblar buxgalteriya hisobida tegishli tartibda aks ettirilishi kerak. Bu esa korxonaning haqiqiy moliyaviy natijalarini aniqlash imkonini beradi. Iqtisodiyotni modernizatsiyalashtirish sharoitida tashqi iqtisodiy faoliyat hisobini takomillashtirishning muhim yo‘nalishlaridan biri xalqaro moliyaviy hisobot standartlaridan foydalanishdir. Xalqaro standartlar moliyaviy ma’lumotlarning shaffofligi, ishonchliligi va taqqoslanuvchanligini ta’minlashga xizmat qiladi. Ayniqsa, xorijiy investorlar bilan ishlaydigan korxonalar uchun moliyaviy hisobotlarning xalqaro talablarga muvofiq shakllantirilishi investitsiyaviy jozibadorlikni oshiradi. Shu bilan birga, zamonaviy axborot texnologiyalari va avtomatlashtirilgan hisob tizimlaridan foydalanish hisob jarayonlarida inson omili

bilan bog‘liq xatolarni kamaytirishga yordam beradi. Tashqi iqtisodiy faoliyat auditining asosiy vazifasi korxonaning xalqaro iqtisodiy operatsiyalarini mustaqil ravishda tekshirish, moliyaviy hisobotlarning ishonchliligini baholash va mavjud kamchiliklarni aniqlashdan iborat. Audit jarayonida eksport va import shartnomalari, bojxona hujjatlari, bank ko‘chirmalari, hisob-fakturalar, valyuta operatsiyalari hamda xorijiy hamkorlar bilan hisob-kitoblar o‘rganiladi. Natijada korxonada moliyaviy mablag‘lardan foydalanish samaradorligi, hisob-kitoblarning qonuniyligi va moliyaviy hisobotlarning haqqoniyligi baholanadi [3].

Auditning iqtisodiy ahamiyati shundaki, u moliyaviy xatolar va qonunbuzilishlarning oldini olish, korxona faoliyatidagi xavflarni kamaytirish hamda boshqaruv qarorlarining sifatini oshirishga yordam beradi. Masalan, import operatsiyalarida mahsulot qiymati, transport xarajatlari va bojxona to‘lovlari noto‘g‘ri hisobga olingan bo‘lsa, bu korxonaning tannarxi va moliyaviy natijalariga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Auditorlik tekshiruvi orqali bunday kamchiliklar aniqlanib, ularni bartaraf etish yuzasidan tegishli tavsiyalar ishlab chiqiladi. Shuningdek, tashqi iqtisodiy faoliyat hisobida valyuta kurslarining o‘zgarishi bilan bog‘liq masalalar ham alohida ahamiyatga ega. Xorijiy valyutadagi debitorlik va kreditorlik qarzlari kurs o‘zgarishlari natijasida qayta baholanishi mumkin. Ushbu jarayonlarni to‘g‘ri hisobga olish korxonaning moliyaviy holatini haqqoniy aks ettirish uchun zarurdir. Audit esa valyuta operatsiyalarining to‘g‘ri rasmiylashtirilishi, hisob-kitoblarning asoslanganligi va tegishli moliyaviy natijalarning to‘g‘ri shakllantirilishini tekshiradi. O‘zbekiston iqtisodiyotida tashqi iqtisodiy faoliyatni rivojlantirish, eksport salohiyatini oshirish va xalqaro bozorlarga integratsiyalashuv jarayonlari buxgalteriya hisobi hamda audit tizimini takomillashtirishni talab etmoqda. Bunda zamonaviy raqamli texnologiyalarni joriy etish, elektron hujjat aylanishini rivojlantirish, auditorlarning malakasini oshirish va xalqaro tajribani o‘rganish muhim ahamiyatga ega. Ayniqsa, tashqi iqtisodiy operatsiyalarni real vaqt rejimida nazorat qilish imkonini beruvchi raqamli

tizimlardan foydalanish korxonalarning moliyaviy boshqaruv samaradorligini oshiradi [4].

**Xulosa**

Xulosa qilib aytganda, iqtisodiyotni modernizatsiyalashtirish sharoitida tashqi iqtisodiy faoliyat hisobi va auditi mamlakat iqtisodiy taraqqiyotini ta’minlashda muhim o‘rin egallaydi. Buxgalteriya hisobi eksport-import operatsiyalarini to‘g‘ri aks ettirish, valyuta mablag‘lari harakatini nazorat qilish va korxonaning moliyaviy holatini aniqlash imkonini beradi. Audit esa moliyaviy hisobotlarning ishonchliligini ta’minlash, iqtisodiy xavflarni kamaytirish va moliyaviy intizomni mustahkamlashga xizmat qiladi. Shu sababli tashqi iqtisodiy faoliyat hisobi va auditini xalqaro standartlar, zamonaviy axborot texnologiyalari hamda ilg‘or boshqaruv usullari asosida takomillashtirish mamlakatning xalqaro iqtisodiy munosabatlardagi raqobatbardoshligini oshirishning muhim omillaridan biridir.

**Foydalanilgan adabiyotlar**

1. O‘zbekiston Respublikasining “Buxgalteriya hisobi to‘g‘risida”gi Qonuni. 2016-yil 13-aprel, O‘RQ-404.
2. O‘zbekiston Respublikasining “Auditorlik faoliyati to‘g‘risida”gi Qonuni. 2021-yil 25-fevral, O‘RQ-677.
3. Karimov A.A., Islomov F.R., Avloqulov A.Z. Buxgalteriya hisobi. – Toshkent.
4. Abdullayev A., Qayumov I. Audit asoslari. – Toshkent.
5. O‘zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi. – Toshkent, 2019.
6. International Financial Reporting Standards (IFRS). – IFRS Foundation.